

A jóléti állam: válság és kiutak

Szociális állampolgárság?

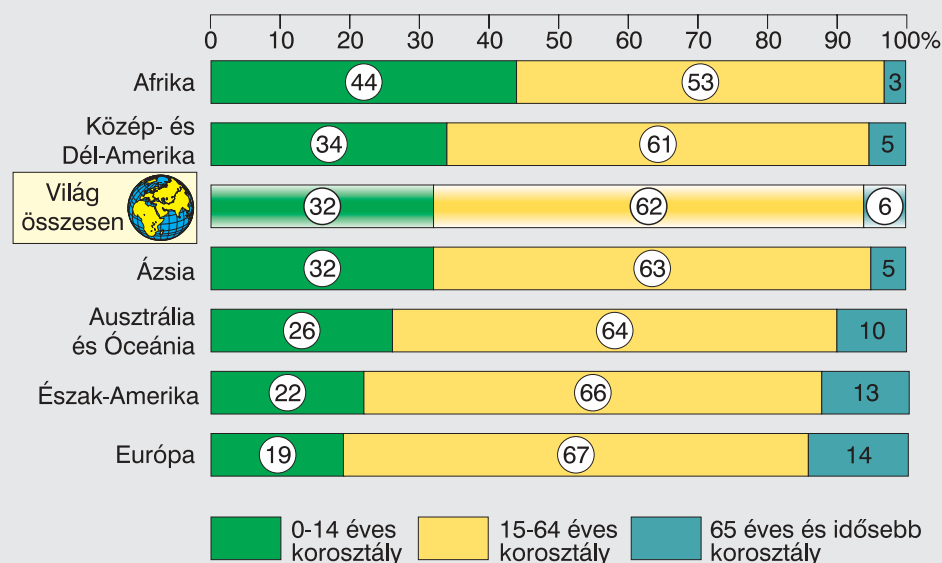
A második világháború után egész Nyugat-Európában kiépült a jóléti állam. Ám a szegényes, de a maga eszköztárával nagyvonalú államszocialista jóléti intézmények mára, mint sokan állítják, válságba jutottak. Napjaink nemzetközi irodalmából tucatjával idézhetnék a jóléti állam lélekharangját kongató álláspontokat.

Két tényezőt szokás emlegetni e válság okaként. Egyrészt a gyilkos *világ-gazdasági versenyt*, ami a globalizált, szabad kereskedelmi világban minden országot versenyre kényszerít, és a nagy szociális terhek csökkentését követeli meg a versenyképesség érdekében. Másik legfőbb okként a *demográfiai folyamatok változásait* emelik ki: a születési ráták egyszerű népességi reprodukció alá zuhanását, valamint az átlagéletkor jelentős meghosszabbodá-

sát, mintegy 76-78 évre emelkedését, ami egyszerre növelte meg az *idős, inaktív korosztályok* létszámát és csökkentette lényegesen az aktív népesség arányát. Ez egyre elviselhetlenebb anyagi terhet hárít a társadalomra, aminek az nem képes eleget tenni. Ha a demográfiai trendek nem változnak, a következő húsz év során a nyugdíjkiadások megkétszereződnek.

A jelentős számú *bevándorló* ugyancsak megnövelte a szociális kiadásokat, hiszen a bevándorlók tömege nagyban erősíti a társadalomból való kirekedés tendenciáját is: az 1980-as évek közepén Nyugat-Európában mintegy 50 millió ember élt a nemzeti kereseti szint felét sem elérő jövedelmi szinten. A társadalomból való kihullás különösen megdöbbentő adatai jellemzik a piaci viszonyok közé illeszkedő volt szocialista országokat.

A népesség korcsoportok szerinti megoszlása földrészek szerint, 1995

Az európai szociális államról (Jegyzetlapok)

1. *Hatalmi államból szolgáltató államot.* Nem államtalanítani, hanem az állam közfunkcióit újraértelmezni. Azaz: a polgárok adóforintjait a polgárok közbiztonságára, mindnyájunk versenyképességének javítására fordítsák. Rendfenntartásra, országos infrastruktúrára, környezetvédelemre, képzésre-kultúrára, szociális és egészségügyi közintézményekre. Ez legyen a közfeladat. Igenis adóztatni a „gazdagokat”. „Gazdagodjatok, gazdagodjunk – adózzatok, adózzunk!” És az adókból elsősorban szociális-kulturális intézményeket tartunk fenn!

Vajon az állam jellegéről dönteni elsősorban a közigazdászok, a költségvetési szakemberek dolga? Hiszen az állam nemcsak a technikai-anyagi gyarapodás, hanem a kulturális-lelki építés és a szociális biztonság eszköze is...

2. *Az emberi jogok közé felvenni a szociális esélyegyenlőség elvét.* Az állam legyen a szociális esélyegyenlőség eszköze! Ami nem téveszthető össze a kommunisták „szociális egyenlőség” elvével. Az állam biztosítsa, hogy pillanatnyi szociális helyzete miatt senki se essék el a művelődéstől, az egészségügyi minimumtól. Csak így biztosítható, hogy a közügyeket a tehetséges emberek intézzék, mert így a vezető elmék merítési köre az állampolgári közösség egészére kiterjed. Különben csak a gazdagok kasztjának, a társadalom egy kicsiny részének gyermekei juthatnak a közügyek intézésében vezető pozícióhoz. Ahogy ez a tengereken túl – Keleten és Nyugaton – „elfogadott”. De amely kasztosodás számunkra, európaiak számára nem elfogadható...

3. *Végrehajtóhatalom-túlsúlyos állam helyett a polgárok és a kormányzati adminisztráció együttműködésére épülő igazgatás.* Ehhez viszont le kellene építeni a rendszerváltásban felduzzasztott kormányzati adminisztrációt és háttérintézmény-rendszerét. És vál-

toztatni a magatartáson. A polgár legyen partnere az adminisztrációnak. Az állampolgári közösség nem egyszerűen „politikai közeg”, amelyikkel elfogadtatják, megsza-
vaztatják a mindenkori kormány-
intézkedéseket...

4. *A mindenkori kormány legyen az ország kormánya, ne pedig valamelyik pártkoalícióé.* Elfogadjuk, hogy a kormányadminisztráció éppen győztes pártkoalíció politikai-gazdasági-kulturális holdudvarának érdekérvényesítője, érdekkijáró intézménye?

5. *Felszabadítani a közéletet a mindent eluraló pártosodástól.* A közélet ne legyen többé azonos a pártérettel! A köz ügyeinek intézésében előtérbe engedni a valós szakmai szempontokat. Miért fogadjuk el, hogy a demokráciában a napi ügyek intézésénél erősebben érvényesülnek a pártpolitikai szempontok, mint a puha diktatúrában? A közfeladatok ellátásába, a közcélok megvalósításába érdemben bevonni a civil szervezeteket, aktivizálni a polgárok közösségeit. Fejleszteni a civil szervezeti autonómiákat...

6. *A szocialitás mint szempont újra erősödik Magyarországon és Európában.* Amíg Európa egyik részén fennállott az egypártrendszer és a diktatúra, addig Európában a közfigyelem természetesen a demokrácia politikai intézményei és ezen intézményeket működtető szereplők felé fordul. A polgárok azonban ma már „unják” a pártok túlszereplését, a figyelem jobban a mindennapi élet szociális-kulturális tömeglelki elemei felé fordul. Most bontakoznak ki évezredes európaiságunk, a zsidó-keresztény kultúrkör újabb hajtásai: a szolidaritás, az egymás iránti kíváncsiság, a világra nyitottság embersége. Ami bennünket, európaiakat a föld népei között „mássá tesz”, és összetart. Reméljük, hogy a „szovjet típusú szocialista állam” temetése Európa keleti felén immáron egész Európában egy modern „szociális állam” születésének ideje lesz...

GLATZ FERENC

Bismarck és a szociális törvény

Bismarck kormánya a munkásszervezetek térnyerése miatt 1881 végén némileg módosította addigi, elsősorban a tiltásra és erőszakra építő munkáspolitikáját. Ekkor tette közzé I. Vilmos császár novemberi üzenetét, amelyben szociális reformokat jelentett be. A „bismarcki szociális törvények” néven ismert reformokkal a munkásszervezetek befolyását igyekeztek visszaszorítani, azáltal, hogy törvényben rögzítették a munkásbiztosítást, megteremtve ezzel a szociális állam alapjait.

1883-ban törvényt hoztak a betegbiztosításról, amelyben kötelező jelleggel előírták az évi 2000 márka alatti jövedelemmel rendelkező ipari munkások és alkalmazottak betegbiztosítását. Ezt később a közlekedési és a mezőgazdasági dolgozókra is kiterjesztették. 1884-ben ezt a rendszert kiegészítették a fentiekre vonatkozó teljes körű balesetbiztosítással is. Az 1889-ben bevezetett rokkantsági és öregségi biztosítás tette teljessé a társadalombiztosítás rendszert, amelyet ezután nem kötöttek jövedelemszinthez sem. A terheket az állam, a munkáltató és a munkavállaló közösen viselte. Mindezzel Németország a világon elsőként vezetett be egy átfogó, kötelező társadalombiztosítási rendszert.

Otto von Bismarck, a „vaskancellár”

F. I.

I. A jóléti állam kialakulása, 1883–1942

Hogy megvizsgálhassuk a jóléti állam megkérdőjelezésének okait, mindenképp előtt tekintünk vissza a jóléti állam születésére és jellemzőire!

Bismarck, 1883

Az intézmény gyökerei a 19. század végére nyúlnak vissza. A szociáldemokrácia elleni harcban ugyanis Bismarcknak, a német „vaskancellárnak” hamar fel kellett ismernie, hogy a szociáldemokrácia betiltásának fegyvere visszajára fordult, és fokozatosan a legnagyobb párttá tette a szociáldemokráciát. Ekkor úgy akarta kifogni a szelet ellenzéke vitorláiból, hogy átvette annak szociális programját, és nekilátott megvalósításához. Így került sor 1883-ban a világ első kötelező betegbiztosítási programjának bevezetésére. 1884-ben követte ezt a kötelező ipari balesetbiztosítás meghonosítása, majd 1889-ben a nyugdíj és rokkantsági nyugdíj intézményeinek bevezetése. Mindez nem állampolgári jognak járt,

csak a szocialisták tömegbázisát célozta meg: az ipari munkásokra vonatkozott.

Az intézkedések nemzetközi hatása felmérhetetlennek bizonyult. A svéd király már 1884-ben bizottságot hívott életre a német rendszer tanulmányozására, amit a következő évben Dánia is követett. A skandináv országokban 1891 és 1913 között azután mindenhol meghonosult a *betegség- és balesetbiztosítás*, valamint a *nyugdíj* intézménye. Itt a jóléti intézmények az egész társadalomra kiterjedtek. Érdekes módon, a jóléti törvényhozásban a szocialista, liberális és konzervatív pártok egyaránt kezdeményezőkként léptek fel.

A szakirodalom zömében mégis a szociáldemokráciának ítélik a pálmát. Az ő programjuk és megerősödött pártjuk, valamint szakszervezeteik kényszerítették versenyre, állítják, a polgári, sőt arisztokratikus pártokat is. Mi több, az 1891-ben XIII. Leó pápa által kibocsátott *Rerum Novarum* a hívekért folytatott verseny révén a katolikus egyház szociális doktrínáját is megalapozta.

Világ gazdasági válság, 1929–33

A jóléti állam kibontakozásának igazi korszaka azonban a nagy világgazdasá-